

การค้าและการพึ่งพาอาศัยข้ามพรมแดนชาติพันธุ์ กรณีศึกษาริมฝั่งแม่น้ำบางนรา อำเภอเมืองนราธิวาส ภาคใต้ของประเทศไทย

Trade and mutual dependence across Ethnic Bboundaries: a Case Study of the Bank of the Bang Nara River, Narathiwat Province in Southern Thailand

ปาริชาติ กสุรพ¹, พรพันธ์ เขมคุณาศัย¹, ณฐพงศ์ จิตรนิรัตน์¹, พรไทย ศิริสาธิตกิจ¹
Parichat Kasurop¹, Pornpan Khemakhunasai¹, Nathapong Chitniratha¹, Pornthai Sirisatidkit¹

(Received: February 1, 2020; Revised: February 21, 2020; Accepted: March 6, 2020)

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษารูปแบบความสัมพันธ์และวิธีการจัดการความสัมพันธ์ผ่านการค้าและการพึ่งพาอาศัยของกลุ่มคนริมฝั่งแม่น้ำบางนรา อำเภอเมืองนราธิวาส การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการสังเกตและการสัมภาษณ์คนรุ่นแรกจนถึงคนรุ่นที่สาม (ปัจจุบัน) เพื่อให้เห็นพลวัตความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งพบว่า การค้าเป็นเงื่อนไขกำหนดความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ สำหรับการจัดการความสัมพันธ์ กลุ่มประมงมลายูมุสลิมกำหนดพรมแดนอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของตนอย่างชัดเจน โดยเรียกตัวเองว่า ‘นายู’ เรียกคนจีนว่า ‘จีนอ’ และเรียกคนไทยพุทธว่า ‘ซีแย’ กลุ่ม ‘นายู’ มีการปรับตัวค่อนข้างน้อยเมื่อเทียบกับกลุ่มพ่อค้าคนจีนที่มียุทธวิธีปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ชาติพันธุ์เพื่อผลประโยชน์ทางการค้า จึงมีพลวัตการปรับตัวเหนือกว่าคนกลุ่มอื่น ในขณะที่คนไทยพุทธที่อยู่รอบนอกเข้าเมืองมาเป็นลูกจ้างในร้านค้าของคนจีน การต่อรองทางการค้าใช้ภาษามลายูถิ่น ทำให้คนต่างกลุ่มกลายเป็น ‘คนกันเอง’ การเปลี่ยนสมาชิกภาพทางชาติพันธุ์เกิดขึ้นในระดับปัจเจกบุคคล แต่ ‘นายู’ จะไม่เปลี่ยนเป็น ‘จีนอ’ หรือ ‘ซีแย’ ข้อจำกัดทางเศรษฐกิจและประเภทของการค้า ทำให้เกิดการข้ามพรมแดนชาติพันธุ์ไปมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน แต่คนทั้งสามกลุ่มยังคงรักษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเอาไว้

คำสำคัญ: การค้า การพึ่งพาอาศัย พรมแดนชาติพันธุ์ ริมฝั่งแม่น้ำบางนรา

¹คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขต สงขลา

¹Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University, Songkhla Campus

Abstract

This article aimed to study a relationship model and relationship management via trade and mutual dependence of people living along *Bang Nara* River of Narathiwat District. The data was collected through observations and interviews of the second, third and fourth generations in order to understand dynamics of relationships among ethnic groups. It was found that trading condition was a factor to determine *forms of ethnic groups* and their *relations*. For the relationship management, Malay, muslim fisherfolks, clearly determined their own identities by calling themselves ‘Nayu’, while Chinese people were called ‘Jeenor’ and Thais were called ‘Seeyae’. A group of ‘Nayu’ was hardly adjusted themselves compared to a group of Chinese, who had their tactics to adapt their own ethnic identities for trade benefits. Therefore, they possessed better dynamics in adjustment than other groups. The Thai living *in suburbs moved to urban areas* to work in chinese shops. Local Malay language was used to communicate in trade negotiation, so they became ‘more familiar with each other’. Changes in ethnicities occurred at individual levels, but ‘Nayu’ won’t change to ‘Jeenor’ or ‘Seeyae’. Though limitations of economics and types of trades led to relationship building opportunities among ethnic groups, they still maintained their own ethnic identities.

Keywords: Trade, Mutual dependence, Ethnic boundary, The bank of the Bang Nara River

บทนำ

ชุมชนริมฝั่งแม่น้ำบางนรา เป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีประวัติศาสตร์มายาวนานก่อนการก่อตั้งเทศบาลเมืองนราธิวาส พ.ศ. 2479 (กองวิชาการและแผนงานเทศบาลเมืองนราธิวาส, 2558) การเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณพื้นที่ ตลอดรอบแนวริมฝั่งแม่น้ำบางนราโดยรวม คือ กลุ่มคนมลายูมุสลิม กลุ่มคนจีน และกลุ่มคนไทยพุทธ ด้วยลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เป็นแบบคาบสมุทร จึงทำให้ชุมชนบริเวณพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำบางนรา มีลักษณะเป็นชุมชนเปิด มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มชนอื่นที่เดินทางเข้ามาค้าขาย เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางสังคมและวัฒนธรรม มีความหลากหลายในการดำรงชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ที่สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิต และการทำมาหากินของกลุ่มคนต่าง ๆ

กลุ่มคนในชุมชนนี้อาศัยอยู่ร่วมกันสามกลุ่มใหญ่ ๆ ได้แก่ คนมลายูมุสลิมเรียกตนเองว่า ‘นายู’ เรียกคนจีนว่า ‘จีนอ’ เรียกคนไทยพุทธว่า ‘ซีแย’ แต่กลุ่มคนไทยพุทธมักจะเรียกคนมลายูมุสลิมว่า ‘แขก’ ความหลากหลายของกลุ่มคน จึงทำให้มีรูปแบบในการทำมาหากินที่แตกต่างกันไป เช่น กลุ่มคน

มลายูมุสลิมเป็น ชาวประมงพื้นบ้านที่ออกเรือหาปลามาขาย ต่อมาชาวประมงบางรายสามารถปรับตัวเป็นเถ้าแก่แปปลาขายย่อย แต่ก็ยังเป็นแพเล็ก ๆ ซึ่งต่างกับกลุ่มคนจีน 'จีนอ' ที่ทำการค้าขายมักจะขายของชำ ขายเครื่องมือประมง และเป็นเจ้าของแปปลารายใหญ่ ส่วนคนไทยพุทธเป็นกลุ่มคนที่อยู่ในแถบชนบทเข้ามารับจ้าง และยังมีคนไทยพุทธจากภาคใต้ตอนบนและตอนกลางเข้ามารับราชการ มักจะมาเช่าบ้านและซื้อปลาจากชาวประมงมลายูมุสลิม บริเวณชุมชนริมฝั่งแม่น้ำบางนรา ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ชุมชนริมฝั่งแม่น้ำบางนรา

ที่มา : มหาวิทยาลัยทักษิณ (2559)

คนทั้งสามกลุ่มแม้มีอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่แตกต่างกัน แต่สามารถดำรงความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันในชีวิตประจำวัน ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษารูปแบบความสัมพันธ์ วิธีการจัดการความสัมพันธ์ผ่านการค้าและการพึ่งพาอาศัยของกลุ่มคนทั้งสามกลุ่มริมฝั่งแม่น้ำบางนรา โดยการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก กับผู้ให้ข้อมูลที่เป็นชาวประมงมลายูมุสลิม คนจีนที่เปิดร้านค้า และคนไทยพุทธที่เข้ามาเป็นลูกจ้าง ต่อมากลายเป็นเจ้าของร้านค้า ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้มาจากคำบอกเล่าของคน 3 รุ่น คือ รุ่นปู่ย่าตายาย รุ่นพ่อแม่ และรุ่นลูกหลาน ของคนทั้งสามกลุ่มที่ประกอบอาชีพทางการค้ามาตั้งแต่อดีต จึงทำให้เห็นถึงความโดดเด่นทางอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ เพื่อนำมาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ ผู้วิจัยอาศัย

แนวคิด “ชาติพันธุ์สัมพันธ์” (Ethnicity) (สุเทพ สุนทรเกสัช, 2548) เป็นเครื่องมือในการจำแนกความแตกต่างของกลุ่มคน และความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนทั้งสามกลุ่ม โดยพิจารณาความสัมพันธ์เชิงอำนาจภายใต้ความแตกต่างทางวัฒนธรรม ด้านภาษา ศาสนา การแต่งกาย และจารีตประเพณี ทั้งนี้เพื่อสื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นบนพื้นฐานของความเป็นลักษณะเฉพาะ หรือความแตกต่างจากอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตน เช่น คน ‘นาย’ มักแต่งกายด้วยการนุ่งผ้าโสร่ง ใช้ภาษามลายูถิ่น และปฏิบัติตามหลักของศาสนาอิสลามอย่างเคร่งครัด ส่วนคน ‘จีนอ’ และ ‘ชีแย’ ที่นับถือศาสนาพุทธ ใช้ภาษาไทยในการสื่อสาร เมื่อมาอยู่ร่วมกันจึงต้องมีการปรับตัวทางสังคมด้วยการใช้ภาษามลายูถิ่นในการสร้างปฏิสัมพันธ์ มากำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ทางการค้ากับคนทั้งสามกลุ่มให้กลายเป็นคนกันเองของคนในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอ้อมใจ วงษ์มณฑา (2559) ที่ได้ศึกษาชุมชนย่านสายกลางเมืองยะลา ซึ่งเป็นย่านเศรษฐกิจมีผู้คนสองกลุ่มชาติพันธุ์คือคนมลายูมุสลิม และคนจีนที่ประกอบธุรกิจการค้าในหลากหลายลักษณะ เช่นเดียวกับคนริมฝั่งแม่น้ำบางนราที่ต่างมีปฏิสัมพันธ์กันผ่านการค้า

การค้าจึงเป็นเงื่อนไขในการกำหนดความสัมพันธ์ของคนสามกลุ่มริมฝั่งแม่น้ำบางนรา ในขณะที่ยุคแรก คือคนรุ่นปู่ย่าตายาย เข้ามาทำมาหากินเพื่อเอาตัวรอดเป็นหลัก ส่วนคนในรุ่นที่สอง คือรุ่นพ่อแม่ และคนรุ่นที่สาม ซึ่งเป็นรุ่นลูกหลาน เริ่มมองเห็นการพึ่งพาระหว่างกลุ่ม มีการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางครอบครัว ความเป็นมิตร และอาจเกี่ยวพันกันโดยผ่านเครือข่ายทางผลประโยชน์อีกด้วย การปรับตัวเพื่อรักษาความสัมพันธ์จึงเป็นการเชื่อมโยงโครงสร้างทางสังคมในชุมชน อันแสดงให้เห็นถึงสายสัมพันธ์ที่แสดงออก และเป็นเครื่องมือสำหรับการปรับตัว (Adaptive Strategies) ผ่านสัญลักษณ์ต่าง ๆ (Keyes & Charles, 1977) ฉะนั้นการตั้งรกรากในอาณาบริเวณเดียวกัน ทำให้เกิดการเชื่อมโยงในรูปแบบของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในพื้นที่ทำมาหากิน ทรัพยากรธรรมชาติ ภาษา ประเพณี และการแบ่งปันประสบการณ์ในอาชีพร่วมกัน ความสัมพันธ์เหล่านี้ไม่อาจดำรงอยู่ได้ โดยปราศจากการช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างกัน การค้าบริเวณลุ่มน้ำบางนราจึงเป็นเสมือนเครื่องมือที่กำหนดความสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มคน ทำให้เกิดการข้ามพรมแดนชาติพันธุ์ไปมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน (ศรยุทธ เขี่ยมเชื้อยุทธ, 2559) กิจกรรมที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ทางการค้า ทำให้เห็นผลประโยชน์ที่เกิดจากการปรับตัวของคนแต่ละกลุ่ม การศึกษาความสัมพันธ์ทางการค้าของคนสามกลุ่มกรณีศึกษาริมฝั่งแม่น้ำบางนรา ศึกษาได้จากคนทั้ง 3 รุ่นข้างต้น ที่มีการสืบทอดการประกอบอาชีพจากบรรพบุรุษมาจนถึงลูกหลาน โดยเน้นทำความเข้าใจรูปแบบความสัมพันธ์ และวิธีการจัดการความสัมพันธ์ผ่านการค้า และการพึ่งพาอาศัยของกลุ่มคนดังกล่าว

รูปแบบความสัมพันธ์ผ่านการค้าและการพึ่งพาอาศัยของกลุ่มคนริมฝั่งแม่น้ำบางนรา

รูปแบบความสัมพันธ์ของกลุ่มคนสามกลุ่ม บริเวณริมฝั่งแม่น้ำบางนรา ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐาน ทำมาหากินในพื้นที่เดียวกัน โดยที่กลุ่มคนเหล่านี้ยังคงรักษาลักษณะสำคัญทางอัตลักษณ์ของตนเองไว้ หรือรักษาพรหมแดนทางชาติพันธุ์ภายใต้ภาษา ศาสนา และขนบธรรมเนียมประเพณี เริ่มจากชาวประมง มลายูมุสลิมพื้นบ้าน หรือคน ‘นาย’ ได้อพยพเข้ามาตั้งรกรากอยู่อาศัยในปี พ.ศ.2479 (แบบะ (นามสมมุติ) ผู้ให้สัมภาษณ์, แสงดาว (นามสมมุติ) ผู้สัมภาษณ์, วันที่ 22 กันยายน 2559) ซึ่งเป็นรุ่นปู่ ย่า ตา ยาย ล่องเรือประมงมาจากรัฐกลันตัน รัฐตรังگانู ประเทศมาเลเซีย เข้ามาตั้งบ้านเรือน อยู่บนบกใกล้ริมฝั่งแม่น้ำ และตามเกาะแก่งต่าง ๆ เพื่อความสะดวกในการจอดเรือ และหาปลายังชีพ คน ‘นาย’ นับถือศาสนาอิสลาม ใช้ภาษามลายูถิ่นในการสื่อสาร ประกอบอาชีพการทำประมงพื้นบ้านเป็นหลัก ลักษณะเด่นของคน ‘นาย’ คือ การปฏิบัติศาสนกิจตามหลักของศาสนา โดยเฉพาะวันศุกร์ ชาวประมงพื้นบ้าน จะหยุดออกเรือหาปลาเพื่อประกอบพิธีกรรมที่มีสยิดอย่างพร้อมเพรียง คน ‘นาย’ มักจะมีการศึกษาน้อยเพราะไม่ได้เข้าโรงเรียน เด็กชาย (อายุประมาณ 15-16 ปี) จะออกเรือช่วยพ่อทำประมง ส่วนเด็กผู้หญิงจะช่วยแม่เลี้ยงน้องทำงานบ้าน เช่น ซ่อมอวน ถักอวน ทำข้าวเกรียบปลา ทำปลาเค็ม ชาวประมงพื้นบ้านมักจะสืบทอดวิธีการทำมาหากินเยี่ยงบรรพบุรุษ มีการกินอยู่อย่างง่าย ๆ และมีความพอเพียงในการดำรงชีพ สร้างปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชนด้วยการใช้ภาษามลายูถิ่น ภาษามลายูจึงเป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรมมลายู และเป็นตัวตนที่แสดงถึงการมีรากเหง้า ด้วยความภาคภูมิใจ คนมลายูมุสลิมยึดถือสัจจะและมีความซื่อสัตย์เป็นที่ตั้ง ทำให้เกิดความไว้วางใจ เชื่อใจในการประกอบอาชีพกับกลุ่มคนจีน

ประมาณ พ.ศ. 2488 หลังสงครามโลกครั้งที่สอง (โกจ่าย (นามสมมุติ) ผู้ให้สัมภาษณ์, แสงดาว (นามสมมุติ) ผู้สัมภาษณ์, วันที่ 9 ธันวาคม 2559) กลุ่มพ่อค้าคนจีน ซึ่งคนท้องถิ่นเรียกว่า ‘จีนอ’ ได้เดินทางมาจากเมืองจีน ตั้งแต่คนรุ่นปู่ ย่า ตา ยาย เข้ามาตั้งบ้านเรือนริมถนนหน้าตลาด ซึ่งเป็นย่านการค้า และเป็นทำเลที่สำคัญ คนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะอยู่รวมกันเป็นย่าน และมีกลุ่มเครือข่ายติดอยู่ในละแวกเดียวกันใกล้กับบริเวณตลาดสด เพื่อทำการค้ากับคนในท้องถิ่น เริ่มแรกที่เข้ามามีแค่เพียงเลื้อยผืนหมอนใบ มีเงินทุนเพียงเล็กน้อย ขายของได้ก็สะสมเงินกำไรไว้เป็นทุนต่อ ทำงานรับจ้างทั่วไปตั้งแต่หาบน้ำ ขนของ ต่อมาพัฒนาตนด้วยการค้าขาย เช่น ขายของชำ ขายทอง ขายน้ำชา-กาแฟ ค้ายางพารา ค้าหนังวัวเพื่อส่งโรงงาน และรับซื้ออาหารทะเลเพื่อนำมาแปรรูป การแต่งกายมักจะสวมใส่เสื้อยืดคอกลมสีขาวยกกับกางเกงขาสั้นคลุมเข้า อัตลักษณ์ของคนกลุ่มนี้มักจะขยันและประหยัด อาหารการกินง่าย ๆ มีความคิดริเริ่มทางด้านค้าขาย และซื้อที่ดินสะสมเป็นทุนให้กับลูกหลาน จึงสามารถขยายกิจการได้อย่างรวดเร็ว ลักษณะเด่นของคน ‘จีนอ’ คือ พวกเขามียุทธวิธีในการปรับตัว

ได้ดี สามารถใช้ได้ทั้งภาษามลายูถิ่น และภาษาไทยในการสื่อสาร เพื่อขายของให้กับลูกค้าในท้องถิ่น มีวิธีการเรียนรู้การทำน้ำบูดู การทำกุ้งแห้ง ปลาหมึกแห้ง โดยซื้อวัตถุดิบจากชาวประมงในราคาที่ถูก และนำมาทำเป็นสินค้าขายในร้านค้าของชำของตนเอง เป็นการเพิ่มมูลค่าของสินค้าได้อย่างชาญฉลาด เมื่อมีลูกจ้างเป็นคนไทย และคนมลายูมุสลิม ก็มักจะเรียนรู้วัฒนธรรมของคนเหล่านั้นได้อย่างดีเยี่ยม

ในขณะที่กลุ่มคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธ ซึ่งคนในท้องถิ่นเรียกว่า ‘ซีแย’ ได้อพยพมาจาก ตำบล และอำเภอใกล้เคียง เพื่อเข้ามาเป็นลูกจ้างในร้านของคนจีน และรับจ้างทั่วไป รวมทั้งคนต่างจังหวัดที่อพยพเข้ามารับราชการ ป่าณี (นามสมมุติ) ผู้ให้สัมภาษณ์, แสงดาว (นามสมมุติ) ผู้สัมภาษณ์, วันที่ 18 ตุลาคม 2559) ลักษณะเด่นของคน ‘ซีแย’ คือ ความสามารถในการงานฝีมือ และการศึกษาที่มีมากกว่า การเข้ามาอาศัยอยู่กับญาติพี่น้อง เพื่อมาเรียนหนังสือหรือทำงานเป็นลูกจ้าง จะมีความขยัน อดทน มีความกตัญญู มักจะช่วยทำงานบ้านเป็นการตอบแทน คนไทยจึงเป็นกลุ่มที่ตั้งใจเรียนหนังสือ เนื่องจากได้รับการปลูกฝังให้ทำงานรับราชการ คนกลุ่มนี้จึงมักจะเป็นเพื่อนกับคน ‘นายยู’ ได้อย่างสนิทสนมเพราะสามารถเรียนรู้ และใช้ภาษามลายูถิ่นพูดคุยกันอย่างเข้าใจ ส่วนคนไทยที่มาจากต่างจังหวัด เข้ามารับราชการ และมาเช่าบ้านอยู่ แต่ไม่สามารถใช้ภาษามลายูถิ่นได้ จึงต้องอาศัยความสัมพันธ์กับคนไทยในท้องถิ่นช่วยสื่อสารให้

คนทั้งสามกลุ่มอาศัยอยู่ร่วมกันจึงมีความสัมพันธ์กันมาตั้งแต่คนรุ่นแรก รุ่นปู่ย่า ตายาย จนถึงคนรุ่นที่สาม คือรุ่นลูกหลาน การตั้งบ้านเรือนขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของการประกอบอาชีพ มากกว่าจะแยกกันอยู่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น บริเวณที่ติดทะเลจะเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของชาวประมงมลายูมุสลิมพื้นบ้าน บริเวณที่เป็นตลาดใจกลางเมือง และริมถนนสายหลักของเมืองจะเป็นร้านค้าของคนจีน ส่วนบริเวณที่เป็นตรอก ซอย ถนนรอบนอก จะเป็นที่อยู่ของคนไทยพุทธ และคนมลายูมุสลิมที่ประกอบอาชีพต่าง ๆ เช่น รับจ้างทั่วไป ขายพืชผักผลไม้ ของป่าและอาหารท้องถิ่น คนไทยพุทธ คนจีน ซื้อปลาจากชาวประมงมลายูมุสลิม คนไทยพุทธเป็นลูกจ้างในร้านค้าของคนจีน กลุ่มคนเหล่านี้ได้ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน จนมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดมานาน

การแสดงความเป็นตัวตน เห็นได้จากการประกอบอาชีพ ภาษา ศาสนา การแต่งกาย อาหาร การกิน ค่านิยม และคุณธรรมจริยธรรม ที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (Ethnic identities) ที่แตกต่างกันทำให้มองเห็นวิถีชีวิตที่มีลักษณะเฉพาะตน (ยศ สันตสมบัติ, 2556) กล่าวคือ กลุ่มคนมลายูมุสลิมมีอัตลักษณ์ของตนเองอย่างชัดเจน ทั้งด้านภาษา ศาสนา การแต่งกาย อาหารและจารีตประเพณี ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนเป็นบรรทัดฐานทางสังคมของตน แต่เมื่ออยู่ร่วมกับคนกลุ่มอื่นจะมีการปรับตัวค่อนข้างน้อย คนกลุ่มอื่นต้องปรับตัวเข้าหา จึงทำให้สามารถอยู่ร่วมกันได้โดยไม่มีความขัดแย้ง เมื่อเทียบกับกลุ่มพ่อค้าคนจีนที่มียุทธวิธีการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ในด้านภาษาที่ได้

เรียนรู้จากกลุ่มคนไทย และคนมลายูมุสลิม เพื่อผลประโยชน์ทางการค้าขาย จึงทำให้พวกเขาสามารถปรับตัวได้ดี และปรับตัวได้ง่ายทั้งกับคนมุสลิม และคนไทยพุทธ จึงสร้างความสัมพันธ์ได้มากกว่าคนกลุ่มอื่น มุมมองความสัมพันธ์ของกลุ่มคน จึงเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดจากคุณลักษณะทางสังคม ซึ่งตรงกับมุมมองของ ลีท (Leach) กล่าวถึงความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา โดยขึ้นอยู่กับปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติระหว่างกลุ่มภายใต้บริบท (Leach, 1954)

วิธีการจัดการความสัมพันธ์ผ่านการค้าและการพึ่งพาอาศัยของกลุ่มคนริมฝั่งแม่น้ำบางนรา

กลุ่มคนมลายูมุสลิม คนจีน และคนไทยอยู่ร่วมกันแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ผ่านการแลกเปลี่ยนทางการค้าที่เป็นอาชีพตามทักษะและความถนัดของตน การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนจีนกับคนมุสลิม ด้วยการใช้อาชีพลายูถิ่นในการสื่อสาร กลุ่มคนเหล่านี้ได้ช่วยเหลือเกื้อกูลกันจนมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดมานาน อย่างน้อย 3 รุ่นอายุคน คนมลายูมุสลิม ที่เรียกตนเองว่า ‘นาย’ ทำมาหากินในทะเลมาตั้งแต่บรรพบุรุษสืบเนื่องจนถึงปัจจุบัน การปักหลักตั้งบ้านอยู่อาศัยของคนรุ่นแรกเริ่มจากการล่องเรือพาครอบครัวมาเป็นกลุ่ม ต่อมาเมื่ออพยพเข้ามาสมทบ และมีการติดต่อระหว่างกลุ่ม มีทั้งกลุ่มที่เป็นญาติพี่น้อง หรือมีการแต่งงานข้ามกลุ่ม เช่น คนจีน ที่คนมลายูมุสลิมเรียกว่า ‘จีนอ’ แต่งงานกับคนมลายูมุสลิม ทำให้เครือข่ายของคนทั้งสองกลุ่มพึ่งพาอาศัยกันได้ง่ายขึ้น

พลวัตของเครื่องมือหาปลา ปี พ.ศ.2479 (แบมะ (นามสมมุติ) ผู้ให้สัมภาษณ์, แสงดาว (นามสมมุติ) ผู้สัมภาษณ์, วันที่ 22 กันยายน 2559) ชาวประมงมลายูมุสลิม ‘นาย’ มักตั้งหลักแหล่งอยู่ริมฝั่งทะเลเพื่อสามารถยังชีพได้ด้วยการจับสัตว์น้ำ คนกลุ่มนี้มีประสบการณ์การเรียนรู้เรื่องลม พายุฝน กระแสน้ำ กระแสลม หรือภูมิปัญญาการจับสัตว์น้ำในทะเล ออกหาปลาด้วยเรือกอลและ โดยสังเกตลมบก ลมทะเล ต่อมาปี พ.ศ. 2500 ได้สร้างเรือยกกอล ซึ่งเป็นเรือเล็กที่ใช้หาปลาจับสัตว์น้ำขนาดเล็กในแม่น้ำ เช่น ปลากระบอก กุ้ง ปู และหอย เครื่องมือประมงที่ใช้เป็นเครื่องมือง่าย ๆ ทำเองจากภูมิปัญญา เช่น เบ็ด แห และอวนตาโก การออกเรือยังคงใช้แรงงานคนในครอบครัว หรือแรงงานเครือข่ายในการออกเรือขนาดเล็ก ทำให้เกิดความสัมพันธ์ในกลุ่มชาวประมงมลายูมุสลิม ดังการบอกเล่าว่าในสมัยก่อนนั้นยังคงใช้แรงคนพายเรือ เมื่อได้ปลาจะนำปลาใส่ไว้ใต้ท้องเรือ และขายกันในเรือ การค้าขายปลาจะเป็นการขายแบบเหมาลำ โดยมีเจ้าของเรือเป็นผู้กำหนดราคาเอง ในช่วงนี้ยังไม่มีแพปลาจึงทำให้ชาวประมงมีอิสระในการค้าขายอย่างเต็มที่ เพราะเป็นการค้าโดยไม่มุ่งหวังกำไร หรือความร่ำรวย เป็นการหาเลี้ยงชีพแบบพอมีพอกิน มีความสุขจากการได้ออกเรือจับปลา ความผูกพันของชีวิตชาวประมงกับวิถีหาปลาจึงเรียบง่าย พอเพียง เป็นการจับปลาเพื่อการดำรงชีพเท่านั้น

เมื่อจับปลาได้มาจึงนำปลาไปขายให้กับชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในละแวกนั้น ซึ่งมีทั้งคนมลายูมุสลิม คนจีน และคนไทย

ปี พ.ศ. 2510 (แบบม้ง (นามสมมุติ) ผู้ให้สัมภาษณ์, แสงดาว (นามสมมุติ) ผู้สัมภาษณ์, วันที่ 22 กันยายน 2559) เข้าสู่ช่วงรุ่นที่สอง คนมลายูมุสลิมที่ทำประมงพื้นบ้านเป็นอาชีพหลัก ได้มีการพัฒนาเครื่องมือประมงโดยการดัดแปลงเรือกอลและเป็นเรือหางยาว ใช้เรือติดเครื่องยนต์ขนาดเล็ก ดังการบอกเล่าว่าสมัยนี้การขายปลาจะขายกันแบบเหมาเข่ง ขายเป็นกอล เป็นพวง เมื่อมีเครื่องจักรจึงเปลี่ยนมาขายเป็นกิโลกรัม พ่อค้าจากต่างถิ่น เช่น จากอำเภอสุโขทัย-ลก อำเภอระแงะ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส และจังหวัดปัตตานี มักมารับซื้อปลาเพื่อไปขายต่อยังตลาดนัดอีกที่หนึ่ง ต่อมาได้เกิดแพปลา จึงมีการค้าขายปลาที่บริเวณแพปลา ทำให้มีเถาแก่แพปลาเกิดขึ้นมากมาย การค้าขายปลาเริ่มมีการผูกขาด เถาแก่แพปลาที่เป็นคนจีนในรุ่นที่สองได้มีการให้เครื่องมือแก่ชาวประมงเพื่อแลกเปลี่ยนกับปลาที่หาได้จะต้องมาขายให้กับเถาแก่ผู้มีบุญคุณเท่านั้น อย่างไรก็ตามชาวประมงพื้นบ้านยังรักษาความอุดมสมบูรณ์ของทะเล ยังคงใช้เครื่องมือจับเฉพาะปลาตัวโตตามฤดูกาล และจับในจำนวนที่ไม่มากนัก มีการรักษาและสร้างแหล่งที่อยู่อาศัยสำหรับการเพาะพันธุ์ของสัตว์ทะเล เครื่องมือที่ใช้ในการจับสัตว์น้ำยังเป็นรูปแบบที่สืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เป็นเครื่องมือจับสัตว์น้ำง่าย ๆ ที่มีพลังการผลิตต่ำ เช่น เบ็ด อวนตาห่าง ลอบ และไซ เมื่อชาวประมงพื้นบ้านหาปลาได้ จะนำมาขึ้นที่ท่าเรือของแพปลาเจ้าประจำ ไม่มีการนำไปขายให้แก่แพปลาอื่น

ท่าเรือจึงเป็นจุดที่มีความสำคัญในการเดินทางของคนริมฝั่งแม่น้ำ ตั้งแต่ในหมู่บ้าน ย่า ตา ยาย ใช้จอดเรือเพื่อขนส่งสินค้าและถ่ายปลาขึ้นจากเรือ ท่าเรือด้านภาษีเป็นท่าเรือใหญ่สำหรับขนส่งสินค้าของเถาแก่คนจีนจะส่งข้าวสาร ยางพารา และผลไม้ไปขายให้กับพ่อค้ายังประเทศมาเลเซีย สิงคโปร์ และกรุงเทพฯ คนในชุมชนจะทำงานเป็นคนเรือของเถาแก่ บริเวณท่าเรือจะมีตลาดสดขายสินค้าในตอนเช้า ชาวบ้านต่างอำเภอจะนำผักพื้นบ้าน ข้าวสารพันธุ์พื้นเมือง ยาสมุนไพร มะพร้าว และผลไม้จากสวนมาขายที่ตลาดสดทุกวัน ริมฝั่งแม่น้ำบางนราจะมีร้านค้าต่าง ๆ เปิดอยู่ใกล้ ๆ เช่น ร้านรับซื้อยางพารา ร้านขายข้าวสาร ร้านขายยา หลังจากขายของ พ่อค้า แม่ค้าเหล่านั้นจะซื้อปลา และของใช้ที่จำเป็นกลับบ้านด้วยทุกครั้ง การค้าขายจึงมีลักษณะการขายสินค้าที่ตนเองปลูก และหามาได้ด้วยตนเอง ทำให้ราคาสินค้าถูก เช่นเดียวกับการบอกเล่าของคนจีนที่เปิดร้านขายยาข้างตลาดด้านภาษีว่าปู่เป็นคนจีน ส่วนย่าเป็นคนไทยเชื้อสายจีนได้ส่งพ่อไปเรียนเกี่ยวกับการปรุงยาสมุนไพรจากเมืองจีนกลับมาเปิดร้านขายยาแผนโบราณ มีการสั่งซื้อสมุนไพรมาจากร้านขายยาจีนย่านเยาวราช และส่งมาทางเรือรับส่งสินค้า การค้าขายยาในรุ่นพ่อแม่จึงมีกำไรดีมาก เนื่องจากร้านขายยามีน้อย ราคายาสามารถกำหนดเองได้ ทำให้มีรายได้ดีและส่งลูกหลานให้ศึกษาในชั้นสูงได้ แต่หลังจากปี พ.ศ. 2520

(พี่สาวท (นามสมมุติ) ผู้ให้สัมภาษณ์, แสงดาว (นามสมมุติ) ผู้สัมภาษณ์, วันที่ 11 ธันวาคม 2559) ได้มีการนำยาแผนปัจจุบันบรรจุเสร็จมาขายมากกว่ายาแผนโบราณที่มีวิธีการผลิตที่ยุ่งยาก คนไม่นิยมซื้อไปรับประทาน เพราะไม่สะดวกในการปรุงหรือต้ม ประกอบกับพ่อได้เสียชีวิตลง คนรุ่นลูกจึงเข้ามาดำเนินกิจการ แต่คนรุ่นนี้ขาดความชำนาญในการปรุงยาแผนโบราณ จึงได้เปลี่ยนมาขายยาแผนปัจจุบันบรรจุเสร็จแทน จะเห็นว่าการค้าขายยาในช่วงหลังนี้มีกำไรไม่มากนักพอเลี้ยงชีพได้ในแต่ละวัน เนื่องจากมีผู้จบการศึกษาด้านเภสัชกรรมเปิดร้านขายยามากขึ้น อีกทั้งราคายาไม่สามารถกำหนดได้เองต้องเป็นไปตามที่บริษัทกำหนดมาให้ จนมีการขายยาที่ตัดราคากันเอง ทำให้ร้านขายยาตั้งแต่อดีตต้องปิดตัวไปหลายร้าน

เช่นเดียวกับการค้าขายปลาบริเวณท่าเรือของคนรุ่นที่สอง ที่มักจะออกหาปลาช่วงเวลาใดก็ได้ เนื่องจากมีเรือออกหาปลาน้อย แต่หลังจากปี พ.ศ. 2520 ชาวประมงพื้นบ้านได้มีพัฒนาการปรับเปลี่ยนเรือ เป็นเรือติดเครื่องยนต์ขนาดใหญ่สามารถออกไปหาปลาในทะเลได้ไกลขึ้น เพราะต้องการเพิ่มผลผลิตในการจับปลาให้ได้ในปริมาณมากกว่าเดิม ผลที่ตามมาคือ ค่าเรือ และค่าใช้จ่ายในการออกเรือสูงขึ้น จึงจำเป็นต้องไปพึ่งพาเจ้าแก่งแพปลา หรือนายทุนคนจีน ที่เปิดร้านขายเครื่องมือประมง และเป็นเจ้าของแพปลาด้วย แพปลากับเจ้าของเรือจะมีความสัมพันธ์ที่ผูกติดกันไว้ด้วยระบบอุปถัมภ์ที่ซับซ้อน เมื่อออกเรือหาปลามาได้ชาวประมงจะต้องนำปลามาขายให้กับนายทุนที่รับซื้อสัตว์น้ำ หรือเจ้าแก่งเจ้าประจำ ด้วยเงื่อนไขราคาที่ตกลงกันไว้ก่อน หรือราคาที่ไว้เนื้อเชื่อใจกัน ราคาปลามักจะถูกกว่าท้องตลาด สืบเนื่องจากชาวประมงไปซื้อเครื่องมือประมงด้วยเงินที่หยิบยืมจากเจ้าแก่งโดยไม่ได้ทำสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษร ใช้สัจจะและความไว้เนื้อเชื่อใจที่มีต่อกันเท่านั้น ด้วยเหตุนี้แม้เป็นเจ้าของปลา也不能กำหนดราคาได้เอง กลุ่มนายทุนคนจีนในฐานะเจ้าหนี้ คือ ผู้มีอำนาจกำหนดราคาที่แท้จริง แต่ชาวประมงก็ยอมรับ เพราะนั่นเป็นสิ่งที่ต่างตอบแทนที่ทั้งสองฝ่ายรับรู้กันอยู่ทำให้เห็นรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างชาวประมงมลายูมุสลิมกับนายทุนคนจีน ที่พึ่งพาอาศัยกันโดยมีผลประโยชน์ตอบแทนอย่างชัดเจน

เมื่อประชากรเพิ่มขึ้นทำให้ชาวประมงแข่งขันกันจับปลา การออกเรือหาปลาจึงต้องไปตั้งแต่เช้าตรู่ก่อนดวงอาทิตย์ขึ้น มีการพัฒนาเครื่องมือให้ทันสมัย หาซื้อเรือที่มีขนาดใหญ่ขึ้น มีเครื่องมือจับปลาหลายชนิด มีการจ้างลูกน้องมาช่วยในการออกเรือเพื่อจะจับปลาให้ได้ครั้งละมาก ๆ ตามความต้องการของตลาด จึงเป็นเหตุให้ชาวประมงมีรายจ่ายเพิ่มขึ้น และเป็นหนี้สินนายทุนมากขึ้น ในช่วงนี้จะเกิดแพปลาขึ้นหลายแห่งโดยเฉพาะแพปลาที่ตั้งอยู่หน้าตลาด “บาเล๊ะฮิล” เจ้าแก่งแพปลารายใหญ่มักจะเป็นคนจีน ส่วนคนมลายูมุสลิมท้องถิ่นจะเป็นเจ้าแก่งรายย่อยรับซื้อปลาอยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำ ซึ่งบางรายพัฒนาสถานภาพของตนขึ้นมาจากลูกน้องเจ้าแก่งแพปลา ปี พ.ศ.2547 เจ้าแก่งชาวประมง

มลายูมุสลิมลักษณะนี้ เข้ามาตั้งกลุ่มรับซื้อปลาอยู่ที่ริมหาดนราทัศน์ ซึ่งเป็นจุดศูนย์รวมที่พ่อค้า แม่ค้า มารับซื้อปลาต่อจากเจ้าแกไปขายยังตลาดสด ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 การคัดเลือกปลาที่แพปลาหาดนราทัศน์

ที่มา : ปาริชาติ กสุรพ ถ่ายเมื่อวันที่ 22 กันยายน พ.ศ. 2559

ตลาดบาเล๊ะฮิลเป็นสถานที่ซื้อขายสินค้าของคนบริเวณลุ่มน้ำบางนรามานานกว่า 40 ปี พ่อค้า คนจีนเล่าว่า ที่ตลาดมีของขายทั่วไป มีพ่อค้าแม่ค้าเป็นคนจีน คนมลายูมุสลิม และคนไทย การค้าขาย เปิดเป็นตลาดนัดวันศุกร์ พ่อค้า แม่ค้าจากพื้นที่รอบนอกนำผัก ผลไม้ เกลือ ข้าวสารพันธุ์พื้นเมือง มาวางขายบนพื้นอย่างคึกคักตั้งแต่ช่วงเย็นของวันพฤหัสบดีก่อนถึงวันตลาดนัด แม่ค้าจะนำปลามาขาย เป็นกอง สินค้าที่นำมาขายจากคนในชุมชนเป็นสินค้าแปรรูปจากสัตว์น้ำของคนท้องถิ่น ถือเป็นการ ถนอมอาหารโดยใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน คือ บูด ปลาเค็ม ข้าวเกรียบปลา และปลาบูด (นำปลาสดมา หมักเกลือทิ้งไว้ประมาณ 1-2 เดือน) ผู้ที่มาซื้อสินค้านอกจากคนในจังหวัดนราธิวาสแล้ว ยังเป็นพ่อค้า แม่ค้า ที่มาจากต่างจังหวัด ได้แก่ จังหวัดสงขลา และปัตตานี (พีหมีง (นามสมมุติ) ผู้ให้สัมภาษณ์, แสงดาว (นามสมมุติ) ผู้สัมภาษณ์, วันที่ 18 ตุลาคม 2559)

สำหรับวันธรรมดา ตลาดบาเล๊ะฮิลจะเป็นที่ขายปลาและอาหารพื้นเมือง ช่วงเย็นของทุกวัน คนในเมืองนราธิวาสจะมาซื้อปลา ซื้อข้าวสาร ของชำจากพ่อค้าคนจีนที่ขายอยู่ในบริเวณนั้น ไปทำอาหาร ส่วนเสื้อผ้าโดยเฉพาะผ้าโสร่งที่นิยมใช้กัน จะซื้อจากคนมุสลิมในตลาด เมื่อเดือนถือศีลอด ของคนมลายูมุสลิมมาถึง ตลาดแห่งนี้จะเป็นที่ซื้อขายอาหารพื้นเมืองเพื่อนำไปเปิด “ปอซอ” หลังจาก ที่ถือศีลอดมาทั้งวัน คนจีนและคนไทยที่ชอบกินอาหารพื้นเมืองก็มักจะมาหาซื้อกลับไปกินที่บ้าน

ของตนเอง นับเป็นความสัมพันธ์ระหว่างแม่ค้ามุสลิมกับผู้ซื้อซึ่งเป็นคนไทย ส่วนคนจีนกับคนมุสลิมก็มักจะเป็นเพื่อนกันมาตั้งแต่รุ่น ปู่ ย่า รุ่นพ่อ แม่ จนถึงรุ่นหลาน มีผู้หญิงคนจีนคนหนึ่งได้แต่งงานกับชาวมุสลิมตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้แพปลา สามีของเธอได้ทำอาชีพประมงเช่นกัน แต่ต่อมาลูกหลานไม่ได้ทำต่อ เมื่อมีงานแต่งงานของลูกหลานชาวมุสลิมก็จะเชิญคนจีนมากินข้าวอยู่เสมอ แต่หากเป็นงานวันตรุษจีนชาวจีนจะไม่ได้เชิญชาวมุสลิมไปกินอาหาร เพราะไม่ถูกหลักของศาสนาอิสลาม แต่จะนำขนมเซ่งมาแจกให้ที่บ้านของคนมลายูมุสลิมอยู่เสมอ คนจีนมักจะพูดภาษามลายูถิ่นได้ ทำให้การค้าขายสื่อสารกันด้วยภาษามลายูถิ่น คนจีนขายของเก่ง โดยมาเช่าบ้านอยู่หน้าตลาดและเปิดแพปลาเพื่อทำการค้าขาย ต่อมาเมื่อเก็บเงินได้จึงซื้อบ้านบริเวณนั้นเพื่อความสะดวกในการค้า

สำหรับคนไทยพุทธเริ่มเข้ามาอาศัยอยู่กับญาติ และเป็นลูกจ้างของคนจีนตามร้านค้าขายของชำต่าง ๆ บางคนได้แต่งงานกับคนจีน เปิดกิจการทำปลาหมึกตากแห้งขายและส่งบริษัทญี่ปุ่นมีลูกน้องเป็นคนมลายูมุสลิม เมื่อกิจการปลาหมึกซบเซาจึงได้มาเปิดร้านขายอุปกรณ์ประมง และปล่อยเงินกู้ให้กับชาวประมง แม่ค้าขายปลาในตลาด (ป้านี (นามสมมุติ) ผู้ให้สัมภาษณ์, แสงดาว (นามสมมุติ) ผู้สัมภาษณ์, วันที่ 18 ตุลาคม 2559) ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 ตลาดสดบาเละฮิล

ที่มา : กองการศึกษาเทศบาลเมืองนราธิวาส ตำบลบางนาค อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส (2558)

ย่านการค้าในอดีตของคนที่อาศัยอยู่ริมฝั่งแม่น้ำบางนรา จะเริ่มจากท่าพระยาสายไปจนถึงตลาดบาเละฮิล หลังจากปี พ.ศ. 2510 (ป้านี (นามสมมุติ) ผู้ให้สัมภาษณ์, แสงดาว (นามสมมุติ) ผู้สัมภาษณ์, วันที่ 18 ตุลาคม 2559) เริ่มมีการก่อสร้างถนนทำให้ชาวบ้านสามารถเดินทางได้สะดวกขึ้น บ้านเรือนบริเวณริมฝั่งแม่น้ำยังมีไม่มาก คนมลายูมุสลิมที่ทำประมงจะไม่สนใจในการจับจองที่ดินสร้างบ้านจะมีที่ดินไว้เท่าที่ตนเองอยู่อาศัยกัน บริเวณหน้าตลาดบาเละฮิลจึงเป็นที่ตั้งบ้านเรือนของ

คนจีนที่เข้ามาจับจอง คนจีนรุ่นแรกจะเปิดร้านขายผัก เกลือและถ่าน เมื่อมีลูกซึ่งเป็นรุ่นที่สอง ก็จะทำให้เปิดร้านขายของชำ และเก็บเงินซื้อที่ดินราคาถูก มาถึงรุ่นหลานซึ่งเป็นคนรุ่นที่สาม จะส่งให้ไปเรียนหนังสือ และเข้าไปทำงานในบริษัทหรือธนาคาร คนรุ่นนี้จะมีการสร้างสรรค์ความคิดใหม่ในการต่อยอดธุรกิจการค้าขายของตนเอง โดยการลาออกจากงานแล้วมาสร้างอาคารพาณิชย์ ประกอบธุรกิจการค้า สร้างซูเปอร์มาร์เก็ต ร้านทอง ร้านอุปกรณ์เครื่องมือประมง หรือแม้กระทั่งเปิดร้านขายยา ซึ่งคนกลุ่มนี้มักจะมีความพร้อมทั้งเงินทุน และทำเลที่เหมาะสม ซึ่งได้ส่งสมมาตั้งแต่รุ่นปู่ ย่า มาสู่รุ่นลูกหลาน แตกต่างจากชาวมลายูมุสลิม เมื่อมีลูกหลานเพิ่มขึ้นพื้นที่อยู่อาศัยเดิมจึงคับแคบ จึงต้องหาที่อยู่อาศัยใหม่โดยการเช่าที่ดินของคนจีน บางครอบครัวได้ขยายที่อยู่อาศัยโดยไปสร้างบ้านเรือนอยู่ในน้ำซึ่งเป็นที่ดินของกรมเจ้าท่า คนกลุ่มนี้จะมีชีวิตที่พออยู่พอกิน ไม่มีเงินเก็บทำให้ขาดโอกาสที่จะส่งบุตรหลานให้เข้าเรียนได้ ประกอบกับการมีลูกมากจึงทำให้เกิดความอึดอัดขาดแคลน จึงแก้ปัญหาด้วยการนำที่ดินซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยที่มีอยู่ไม่มากมาตัดแบ่งขายให้กับนายทุนคนจีน

ความสัมพันธ์แบบดั้งเดิมของคนสามกลุ่ม เป็นความสัมพันธ์จากกิจกรรมการค้าที่แตกต่างกัน ซึ่งเกื้อหนุนให้กลุ่มคนเหล่านี้ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ตั้งแต่การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ผ่านตลาดการค้าปลา พื้นที่ทางการค้าที่สำคัญของคนริมฝั่งแม่น้ำบางนรา คือ ท่าเรือด่านภาษี ตลาดบาเละฮิล แพลตต่าง ๆ โดยมีภาษามลายูถิ่นเป็นเครื่องมือการสื่อสาร และต่อรองในการค้าขาย การสร้างกิจกรรมการค้าที่สัมพันธ์กันอย่างยาวนาน และต่อเนื่อง แต่เมื่อมาถึงคนรุ่นที่สี่สาม ประมาณ 30 ปีที่ผ่านมาความสัมพันธ์ได้เชื่อมโยงกับวิถีการทำมาหากินของคนในชุมชนที่ต้องดิ้นรนหารายได้มากขึ้น ต้นทุนในการทำมาหากินจึงผูกติดกับระบบเศรษฐกิจแบบตลาด ชาวประมงมลายูมุสลิมพื้นบ้านเข้าสู่ระบบหนี้สินแบบไม่เป็นทางการ ตั้งแต่รุ่นพ่อต่อเนื่องจนถึงรุ่นลูก ซึ่งเป็นภาระหนี้สินที่ไม่มีวันหมดใช้สัจจะวาจาและความไว้วางใจเป็นเครื่องมือต่อรอง และใช้ผลผลิตเป็นการแลกเปลี่ยน

อย่างไรก็ตาม การสร้างความสัมพันธ์ของคนทั้งสามกลุ่ม ไม่เพียงแต่จะมีการสร้างความสัมพันธ์ผ่านการค้าขายเท่านั้น หากแต่กลุ่มคนเหล่านี้ยังมีความสัมพันธ์ในด้านอื่น ๆ ที่ทำให้เกิดการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันท่ามกลางความแตกต่างกันได้ เช่น การเรียนรู้ประเพณีวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น ได้แก่ งานแต่งงาน งานฉลองวันสำคัญทางศาสนา คน ‘นาย’ มักจะเชิญคน ‘จिनอ’ และคน ‘ซีแย’ ไปร่วมงานด้วยเช่นกัน นอกจากนี้มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการดำเนินชีวิตประจำวัน ที่สร้างความสัมพันธ์หรือ ‘เกลอ’ กันมาตั้งแต่ในอดีตรุ่นปู่ ย่า มาจนถึงรุ่นลูก และรุ่นหลาน ความผูกพันก็ยังไม่เปลี่ยนแปลง มีการช่วยเหลือให้ทำงาน สร้างอาชีพในกิจการของครอบครัว และช่วยส่งเสริมสนับสนุนลูกหลานของมิตรให้ได้เรียนหนังสือ และกลับมาทำงานให้กับครอบครัวของผู้อุปถัมภ์ เช่น ครอบครัวของร้านปลาหมึกซึ่งเป็นร้านค้าของคนจีนที่มีลูกจ้างเป็นคนมลายูมุสลิม ตั้งแต่อดีตรุ่นปู่ ย่า

เคยเป็นร้านรับซื้อหนังวัว นำมาตากแห้งเพื่อส่งโรงงานในภาคกลาง เมื่อดำเนินกิจการมาถึงรุ่นลูก และรุ่นหลานได้ปรับเปลี่ยนมาเปิดร้านขายสินค้าแปรรูปอาหารทะเล ลูกหลานของคนงานที่เคยทำงานอยู่ด้วยกันก็ยังคงเกื้อหนุนมาอยู่ด้วยกันเช่นเดิม (โกจ้าย (นามสมมุติ) ผู้ให้สัมภาษณ์, แสงดาว (นามสมมุติ) ผู้สัมภาษณ์, วันที่ 9 ธันวาคม 2559) ซึ่งไม่ต่างไปจากคนไทยที่มีความสัมพันธ์กับคนจีนที่เข้ามาเป็นลูกจ้าง และได้แต่งงานจนกลายเป็นคนในครอบครัวเดียวกัน การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน การมีความเข้าใจที่ดีทำให้ชุมชนสังคมพหุวัฒนธรรมสามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้ ด้วยพื้นที่ท่ามาหากิน ภาษา ประเพณี และการแบ่งปันประสบการณ์ในอาชีพร่วมกัน

แม้ว่าอัตลักษณ์ของ ‘นาย’ ‘จีน’ และ ‘ฮั่น’ จะสะท้อนความเป็นตัวตนทางสังคมที่ชัดเจน แต่สิ่งที่สามารถทำให้เกิดการยอมรับความแตกต่างของคนทั้งสามกลุ่มได้นั้น ต้องเกิดจากความเข้าใจที่มีอยู่ร่วมกัน มีการปฏิสัมพันธ์ช่วยเหลือกัน โดยที่กลุ่มคนเหล่านี้ยังคงรักษาพรมแดนทางชาติพันธุ์เอาไว้ นั่นคือ การดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตน

บทสรุป

1. รูปแบบความสัมพันธ์ผ่านการค้าและการพึ่งพาอาศัยของกลุ่มคนริมฝั่งแม่น้ำบางนรา

1.1 รูปแบบความสัมพันธ์ของกลุ่มคนสามกลุ่ม ที่ท่ามาหากินบริเวณริมฝั่งแม่น้ำบางนรา จะเห็นได้จากกลุ่มคนมลายูมุสลิม กลุ่มคนจีน และกลุ่มคนไทยที่เข้ามาตั้งถิ่นฐาน ท่ามาหากินในพื้นที่เดียวกัน โดยที่กลุ่มคนเหล่านี้ยังคงรักษาลักษณะสำคัญทางอัตลักษณ์ของตนเอาไว้ หรือรักษาพรมแดนทางชาติพันธุ์ภายใต้ภาษา ศาสนา และขนบธรรมเนียมประเพณี (สุเทพ สุนทรเกสัช, 2548) ความสัมพันธ์ของกลุ่มคนทั้งสามกลุ่มริมฝั่งแม่น้ำบางนราที่มีรูปแบบความสัมพันธ์ผ่านการค้าหลายรูปแบบ เช่น ความสัมพันธ์ในกลุ่มชาวประมงมลายูมุสลิม ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าแก้วแปปลาคนจีน ความสัมพันธ์ระหว่างแม่ค้าปลาหมึกมลายูมุสลิมกับผู้ซื้อคนไทย และความสัมพันธ์ระหว่างชาวประมงกับนายทุน

1.2 รูปแบบความสัมพันธ์ของกลุ่มคน ที่มีการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของคนต่างกลุ่มที่แสดงออกต่อกันเมื่อเขามีปฏิสัมพันธ์กัน ทั้งการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของตนเอง เพื่อให้เป็นที่เข้าใจของคนอีกกลุ่มหนึ่ง เช่น การติดต่อสื่อสารกันด้วยภาษามลายูถิ่น คนมลายูมุสลิมในรุ่นแรก และรุ่นที่สอง จะไม่ใช้ภาษาไทยในการสื่อสาร มักจะเลือกแต่งงานกับคนในกลุ่มของตนเองเท่านั้น แม้แต่การเรียนรู้จารีตประเพณีของคนกลุ่มอื่น เนื่องจากคนในรุ่นนี้ขาดโอกาสที่จะได้รับการศึกษาในโรงเรียน พ่อแม่ไม่นิยมส่งลูกเรียนหนังสือ เพราะเกรงว่าหากลูกมีความรู้จะไม่เชื่อฟังพ่อแม่ (แบม้ง (นามสมมุติ) ผู้ให้สัมภาษณ์, แสงดาว (นามสมมุติ) ผู้สัมภาษณ์, วันที่ 22 กันยายน 2559) จนกระทั่งมาถึงคนรุ่นที่สาม ซึ่งเป็นคนรุ่นลูกหลาน การสร้างปฏิสัมพันธ์ของคนมุสลิมเริ่มเปลี่ยนไป คนรุ่นนี้มีโอกาสได้รับ

การศึกษามากขึ้น เรียนจบในระดับที่สูงขึ้น บางคนมีโอกาสเข้าทำงานราชการ จึงทำให้มีโอกาสสัมผัสเกี่ยวข้องกับคนหลายระดับ แม้ว่าคนมุสลิมจะยอมรับการแต่งงานระหว่างกลุ่มมากขึ้น แต่คนจีน และคนไทย เมื่อแต่งงานข้ามกลุ่ม ก็ต้องเปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลาม เห็นได้ว่าการรักษาพรมแดนทางชาติพันธุ์ของกลุ่มคนมุสลิมยังดำรงอยู่อย่างเข้มข้นกว่ากลุ่มคนจีน และกลุ่มคนไทย

2. วิธีการจัดการความสัมพันธ์ผ่านการค้าและการพึ่งพาอาศัยของกลุ่มคนริมฝั่งแม่น้ำบางนรา

2.1 การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนจีนกับคนมุสลิม ด้วยการใช้ภาษามลายูถิ่นในการสื่อสารของคนจีน เนื่องจากคนจีนต้องสร้างอำนาจการต่อรองด้วยการเป็นเจ้าแก่ ต่อรองทางการค้ากับคนมลายูมุสลิม และสร้างความสัมพันธ์แบบแลกเปลี่ยนภายใต้ข้อตกลงร่วมกันระหว่างกันให้เครื่องมือหาลาปลา เพื่อแลกกับสัตว์น้ำที่ชาวประมงหามาได้ ซึ่งเป็นวิธีการจัดการความสัมพันธ์ทางการค้าแบบพึ่งพารูปแบบหนึ่ง และเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจท่ามกลางกระแสทุนนิยม ที่ต่างมีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในสังคมร่วมกัน ดังที่จอร์จ เฮร์เบิร์ต มีด (George Herbert Mead) ได้อธิบายถึงกระบวนการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ซึ่งเป็นกลไกสำคัญของการสร้างตัวตน คือ การเรียนรู้ที่จะสวมบทบาทของผู้อื่น และสิ่งสำคัญในการเรียนรู้ คือ ภาษา ที่เป็นช่องทางถ่ายทอดระบบสัญลักษณ์และเกณฑ์ร่วมของสังคม (Mead, 1934) นอกจากนี้คนจีนยังสร้างความสัมพันธ์ทางการเมือง ด้วยการติดต่อกับระบบราชการกับคนไทย คนจีนจึงต้องเรียนรู้ทั้งภาษามลายูถิ่น และภาษาไทย จึงทำให้เห็นว่าคนจีนมียุทธวิธีปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ในด้านภาษาที่ได้เรียนรู้ เพื่อผลประโยชน์ทางการค้าขาย ทำให้พวกเขาสามารถปรับตัวได้ดี และปรับตัวได้ง่าย ส่วนคนไทยในรุ่นที่สองที่เข้ามาเป็นลูกจ้างในร้านค้า สามารถใช้ภาษามลายูถิ่นได้ชำนาญ และเรียนรู้การร่วมงานพิธีกรรมทางศาสนาอิสลามได้ดี

2.2 การสร้างความสัมพันธ์จากการช่วยเหลือเกื้อกูล ความเป็นมิตรของคน ‘จีนอ’ และคน ‘ซีแย’ ที่สร้างปฏิสัมพันธ์ผ่านการค้าขายปลา โดยการอุปถัมภ์ครอบครัวของคน ‘นาย’ ที่เข้ามาเป็นลูกจ้างโรงงานปลาหมึก แปะปลา หรือร้านขายของชำ ร้านกาแฟ ทำให้เกิดความสัมพันธ์ทางครอบครัว ตั้งแต่คนรุ่นที่สองมาจนถึงคนรุ่นที่สาม ก็ยังคงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดระยะยาวด้วยการไปมาหาสู่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในวิถีชีวิตประจำวัน มีความสัมพันธ์ทางครอบครัว ความเป็นมิตร และอาจเกี่ยวพันกันโดยผ่านเครือข่ายทางผลประโยชน์อีกด้วย

ฉะนั้นชุมชนริมฝั่งแม่น้ำบางนรา มักจะตั้งบ้านเรือนอยู่ริมฝั่งแม่น้ำ จึงทำให้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับคนกลุ่มอื่นที่เดินทางเข้ามาทำการค้าขาย หรือรับจ้างเป็นแรงงาน และมักจะเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางการประกอบอาชีพ ทางสังคมและวัฒนธรรม ภายใต้ความหลากหลายในการดำรงชีวิต ทำให้ชุมชนมีพลวัตอย่างต่อเนื่องจนสามารถสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ริมฝั่งแม่น้ำได้ (ณัฐพงศ์ จิตนิรัตน์, 2548) แม่น้ำจึงเปรียบเสมือนสะพานเชื่อมความสัมพันธ์ของกลุ่มคนผ่านการค้าขาย

ที่เกิดขึ้นจากการช่วยเหลือเกื้อกูลในการประกอบอาชีพ บริเวณตลาดและท่าเรือ ทำให้เห็นการติดต่อสื่อสาร การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการประกอบอาชีพ เมื่อเวลาผ่านไปกลุ่มคนเหล่านี้ยังคงมีปฏิสัมพันธ์ และติดต่อกันตลอดมา

ข้อเสนอแนะ

1. ผลการวิจัยสามารถได้ข้อมูลที่เป็นองค์ความรู้ เพื่อให้ผู้อ่านได้มีความเข้าใจเกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชนของคนริมฝั่งแม่น้ำบางนรา ที่มีวิถีชีวิตในการทำมาหากิน ด้วยการสร้างปฏิสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันภายใต้ความแตกต่างทางวัฒนธรรมมาหลายชั่วอายุคน
2. ผลการวิจัยสามารถทำให้ผู้อ่านได้เข้าใจถึงบริบท และการอยู่ร่วมกันจากการประกอบอาชีพของคนในชุมชนริมฝั่งแม่น้ำบางนราที่มีพลวัตมายาวนาน

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ เรื่อง “อัตลักษณ์ชุมชนท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงและการต่อสู้ดิ้นรนของชาวประมงพื้นบ้านริมฝั่งแม่น้ำบางนรา จังหวัดนราธิวาส” ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยภายใต้แผนงานเสริมสร้างศักยภาพและพัฒนาการวิจัยรุ่นใหม่ตามทิศทางการวิจัยและนวัตกรรม ประเภทบัณฑิตศึกษาจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ประจำปี 2562 โดยปรับปรุงจากบทความนำเสนอภาคบรรยาย ณ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วันที่ 15 – 18 เมษายน 2560

รายการอ้างอิง

- กองวิชาการและแผนงาน เทศบาลเมืองนราธิวาส .(2558). แผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. 2558) เอกสารรายงานแผนพัฒนา. สำนักงานเทศบาลเมืองนราธิวาส.
- ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์. (2548). รหัสชุมชน : พื้นที่ อัตลักษณ์ ภาพแทนความจริง และหลังสมัยใหม่. มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- ยศ สันตสมบัติ. (2556). มนุษย์กับวัฒนธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ. (2559). มัวยากที่จะเป็นมลายู. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สาขาภูมิศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ. (2559). แผนที่ชุมชนริมฝั่งแม่น้ำบางนรา. มหาวิทยาลัยทักษิณ.

- สุเทพ สุนทรภะสิทธิ์. (2548). ชาติพันธุ์สัมพันธ์ : แนวคิดพื้นฐานทางมานุษยวิทยาในการศึกษาอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ ประชาชาติและการจัดองค์การความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- อ้อมใจ วงษ์มณฑา. (2559). ตัวตนคนมลายูมุสลิมในเขตเมืองยะลา. *วารสารรัฐสมัย*, 37(2), 96-99.
- Keyes, Charles F. (1977). *The Golden Peninsula: Culture and Adaptation in Mainland Southeast Asia*. New York: Macmillan Publishing.
- Leach. (1954). *Edmund Political Systems of Highland Burma: A Study of Kachin Social Structure*. New York: Harvard University Press.
- Mead, G.H. (1934). *Mind, Self and Society from the Standpoint of Social Behaviorist*. Chicago: The University of Chicago Press.